

Бойко О.П.,

доктор філософських наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарних наук,
ДВНЗ «Українська академія банківської
справи Національного банку України»,
м. Суми

ЕСТЕТИЧНЕ ТА ЕСТЕТИЗАЦІЯ У ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

В статті розглядається одна з сучасних тенденцій культури - естетизація. Показано відмінності між поняттями «естетичне» та «естетизація». Звернуто увагу на особливості і прояви естетизації у сфері освіти. Акцентовано увагу на тому, що естетизація є як позитивним так і негативним моментом для розвитку освіти.

Ключові слова: *естетичне, естетизація, освіта, простір освіти.*

Главная проблематика данной статьи – это современное проявление массовой культуры – тенденция эстетизации. Обращено внимание на особенности и проявление эстетизации в сфере образования. Акцентируется внимание на том, что эстетизация амбивалентна: несет как положительные, так и отрицательные моменты для развития образования.

Ключевые слова: *эстетическое, эстетизация, образование, пространство образования.*

The article considers one of the contemporary displays of mass culture - a tendency of aesthetization. The difference between such concepts as "aesthetization" and "aesthetic" is shown. Attention is paid to the peculiarities and aesthetization expression in education. Attention is focused on the fact that the aesthetization is ambivalent, as it possesses both positive and negative aspects for the development of education.

Key words: *aesthetic, aesthetization, education, education field*

Актуальність дослідження. Враховуючи наслідки розвитку техногенної культури, виникає необхідність перегляду існуючих орієнтирів та цінностей, які були притаманні традиційному суспільству. Сучасне суспільство споживання та масової культури, з широким застосуванням техніки, суттєво трансформує відношення до дійсності, де якість зовнішньої форми стає домінуючим фактором оцінки щодо внутрішнього наповнення. Такий стиль відношення до дійсності отримав назву «всезагальна естетизація», а сам феномен естетизації в сучасному світі представляє собою достатньо загальну соціокультурну тенденцію.

Так, сьогодні сучасний світ постійно надає нам проявів естетизації. Процес естетизації – це розширення сфери естетичного та перенесення його на інші сфери людського буття: науку, виробництво, побут, релігію, мистецтво, спорт, освіту тощо. Естетичне представляється як сукупність образних форм будь-якої сфери дійсності, які безпосередньо сприймаються та чуттєво дані. Саме чуттєво-ціннісна природа естетичного дозволяє особистості здійснювати оцінку дійсності, перш за все, з позиції прекрасного. Відповідно до змін сучасності, змінюється відношення людини до дійсності, що породжує прагнення створити іншу реальність, де індивід міг би реалізувати себе як вільну особистість, сформувати ціннісні орієнтири, ідеали. Тому актуальність цієї теми обумовлена тенденціями естетизації сучасної соціально-культурної реальності, які постійно посилюються та формують «соціально-естетичний феномен».

Але естетизація соціальної реальності все більше розповсюджується як вшир по всьому простору соціуму, так і вглиб, у структури внутрішнього світу людини. При цьому естетизуються всі без винятку сфери, структури, інститути, що проявляються у посиленні художнього начала у будь-якій людській діяльності. Естетизується наука та освіта, приватний та публічний простір, політика та бізнес, спорт та

повсякденність. Ю. Габермас позначив сукупність всіх цих процесів як «свавілля естетичного».

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженням естетичного прояву у житті людини займалися у різні часи і, як наслідок, були розроблені різні філософські вчення.

На естетичне як складову діяльності звертали увагу в епоху античності (Геракліт, Платон, Аристотель, Епікур), середньовіччя (Августин, Тома Аквінський, Боецій, Ериугена), романтики Нового часу (Руссо, Кант та Гегель, Шиллер та Шеллінг).

Традиція усвідомлення метафізичної ролі естетичного розвивалася в некласичній парадигмі: спочатку у філософії життя Ф. Ніцше, потім у феноменології та герменевтиці М. Гайдеггера, Г.-Г. Гадамера та М. Мерло-Понті, в семіотичних та філософсько-естетичних працях У. Еко. Ця традиція також була представлена і в руській філософії В. Соловйовим, М. Бердяєвим, П. Флоренським та іншими.

Марксизм звертав увагу на необхідність аналізу естетичної компоненти усіх соціальних утворень та розвиток діяльності за законами краси як специфічної характеристики людини (К. Маркс, Л.С. Виготський, Е. Ільєнков, М. Ліфшиц).

Естетизацію, як явище сучасного світу, пов'язують з розвитком масової культури в суспільстві модерну. На це звертали увагу Т. Адорно, В. Беняміном, Г. Маркузе та інші.

Сучасні проблеми естетизації соціальної реальності представлені у філософії постмодерну (праці Ж. Лакана Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Бодрийяра, Р. Барта, Сл. Жижека), де поєднані традиції феноменології, герменевтики, екзистенціалізму. В постмодерністських текстах здійснюється також естетизація самої мови та дискурсу. Таким чином, предмет дослідження вимагає співпадання у просторі діалогу досить різних філософських підходів, течій іноді, на перший погляд, досить

несумісних: марксизму, філософії життя, руської філософії срібного віку, феноменології, герменевтики, екзистенціалізму, постмодернізму.

Але необхідно відмітити, що проблема естетизації сучасного життя недостатньо розроблена у вітчизняній літературі, а також майже відсутні праці сучасних західних дослідників з цієї теми на українській мові, особливо це стосується естетизації у сфері освіти. *Мета* даної праці - розгляд естетизації соціальної реальності як амбівалентного процесу, де естетичне набуває соціальної форми, а соціальні явища, зокрема в освіті, безпосередньо, змінюються під впливом самостійного естетичного начала.

Перш ніж звернутися до феномену естетизації потрібно розрізнити поняття «естетичне» та «естетизація». І перший і другий термін це ті фактори, які можна емпірично спостерігати, але оцінювати їх потрібно по-різному. Естетичне орієнтоване на мистецтво, від грецького *aisthesis* (чуттєве сприйняття), тобто як воно інтегроване у різноманітні повсякденні практики.

Естетизація термін більш сучасний. Визначити феномен естетизації достатньо складно, тому що сьогодні він ще тільки набирає силу та швидкість, розповсюджуючись, перш за все, лише вшир по поверхні соціальних явищ, і реальні межі процесу поки що не видні. Та і сам термін не набув ще остаточного вигляду. У якості робочого варіанту можна зазначити, що естетизація – це процес посилення або набуття естетичних якостей людьми, речами, всіма формами суспільних відносин, які не мають прямих естетичних функцій. З одного боку краса, естетичні форми проникають у всі сфери життя сучасної людини, зокрема в освіту. При цьому естетизація на фоні тотальної масовизації суспільства виступає як самий простий спосіб утвердження людиною своєї неповторності. З іншого – включення естетичного начала в механізми функціонування масової культури утворює іноді спотворені форми краси, або сурогати.

Особливу соціальну загостреність проблема естетизації в сучасному соціумі набуває під впливом розповсюдження комерціалізації, товарно-грошових відносин. Цей процес не оминув і освітянську сферу. В освітньому просторі естетичне набуває соціальної форми, де соціальні явища змінюються під впливом самостійного естетичного начала.

Естетизація освіти проявляється у стиранні відмінностей між мистецтвом та повсякденним життям завдяки тому, що митці перетворюють предмети повсякдення у художні об'єкти. А також перетворення повсякденного життя у деякий естетичний проект, тобто дотримання певного стилю в одязі, зовнішньому вигляді та оточенні. Прикрашення та стилізація дійсності починає оточувати нас скрізь, розповсюджуючись на індивідів (їх поведінка, тіло), життєвий простір та суспільні процеси.

Взагалі-то, освітньому простору завжди були притаманні естетичні прояви, а естетика є головним елементом освітнього процесу. Це, перш за все, використання педагогічного потенціалу мистецтва як засобу формування, розвитку та духовного вдосконалення особистості. Також, безпосередньо і сама освіта як набуття знань, завжди включає естетичні компоненти для формування світогляду, при цьому використовуються національно-культурні традиції, створюється духовно-естетичне середовище, де розвивається і формується сама людина.

Значення естетичного слід розуміти як головне у всій концептуальній базі освітнього простору. Естетичне впливає як на освітньо-виховний процес, так і на характер мислення та взаємодії суб'єктів освітньої діяльності. Це перетворює освітню сферу у феномен, який постійно розвивається, а це дає можливість розвивати інтелект в органічній єдності з емоційним світом людини. Залучення суб'єктів освітнього простору до цінностей, їх створення, споживання,

збереження та розповсюдження – важлива умова формування загальної та естетичної культури.

Сучасна тенденція естетизації освітнього простору здійснюється за допомогою засобів естетичного впливу, під якими розуміється будь-яка реальність – духовна і матеріальна, світ предметів та явищ, які здатні викликати відповідну естетичну, емоційну та інтелектуальну реакцію.

Але в сучасному світі, як вже зазначалося, головною тенденцією розвитку культури є естетизація соціальної реальності, тобто естетичні феномени формують соціальне. В епоху комерціалізації все стає товаром, і тому все повинно бути добре оформленим та упакованим, в тому числі і освіта. Тобто, товар повинен бути естетично привабливим та нажаль, при цьому, зовнішнє не завжди відповідає внутрішньому змісту.

Навчальна діяльність усіх без винятку груп населення стає основним засобом розвитку і відтворення, тобто складається суспільство, що перманентно навчається. Різко зростає попит на освіту, особливо вищу, відбувається її масовизація. Глобалізація породжує маркетизацію освіти, яка починає розглядатися як сфера підприємництва, інвестування засобів, надання платних послуг.

Стрімкий темп життя, набуття освіти, яка сьогодні стає мобільною, безперервною, конкурентною, вимагає і певної підготовки індивіда до самого освітнього процесу. Потрібно «відповідати певному рівню навчального закладу», мати потрібний вигляд, певний рівень знань тощо. Отже, сама по собі естетика, що проявляється у певному оформленні освітнього простору та виступає компонентою у отриманні знань, заміщується тенденцією естетизації.

Так, освітня сфера, як і будь-яка інша насичена комп'ютеризацією, відеопродукцією, мас-медіа тощо. Без світової павутини Інтернет сьогодні навчання майже неможливо. Відкритий простір насичується символічними вигадками, що скорочує «мінімальну

відстань між реальністю та об'єктом – причиною бажання, що її структурує. У результаті цього дійсність «дереалізується», переживається у формі естетизованого спектаклю» [5., 70].

Основний критерій ефективності у сфері освіти - частота звернення, набір аудиторії, вміння добре виконувати «соціальне замовлення». Для розуміння специфіки сучасної освіти велике значення має теорія «автономних полів», яку запропонував П. Бурдьє. Зокрема розрізнення полів «спеціалізованого» і «загального» символічного виробництва, які орієнтовані на різні аудиторії, передбачають неоднакові життєві стратегії та критерії успіху авторів та виконавців [4]. І ці «освітні поля», як «символічний капітал» теж, головним чином оформлюються, естетизуються для того, щоб відповідати сучасним вимогам. Отже, освіта, як і життя в цілому, естетизується.

На формування концепції «естетичного життя» вплинули праці останніх років М. Фуко, в яких центральною є тема автономії людини в аспекті існування «естетик існування» специфічних «технік себе» [8., 16]. М. Фуко пов'язує з «естетиками (або мистецтвами) існування продумані та добровільні практики, за допомогою яких люди не просто встановлюють собі правила поведінки, а й намагаються змінити самих себе, вдосконалити себе в своєму власному бутті та зробити з свого життя витвір, який несе певні естетичні цінності, які відповідають певним критеріям стилю. А стиль сучасного життя диктує масова культура, реклама, комп'ютеризація, інформатизація тощо.

Естетизація суспільних форм життя впливає на сприйняття життєвого світу (життєвого простору, виробничої, соціальної, освітньої та інших сфер життя). “Поверхнева” естетизація (естетизація повсякдення) відбувається, на думку Ф. Мюре внаслідок зближення мистецтва та повсякденного життя, що склалося під впливом всезагальної технічної відтворюваності творів прикладного мистецтва [6, с. 224]. З цього приводу Ж. Бодрійяр зазначає: “Сьогодні ця

ескалація об'єднує абсолютно усі форми мистецтва та всі стилі, які входять в трансетичну сферу симуляції”, що означає розмивання границь між естетичною сферою та різними практиками повсякденності [3, с. 30]. Стосовно освіти можна сказати, що це веде до того, що з освіти випаровується творчий момент, який би сприяв духовному розвитку особистості. Сьогодні освіта стає стандартизованою, пронизаною духом меркантильності і суперництва. Все це яскраво демонструється заміною естетичних проявів формами естетизації. Замість того аби захоплюватися мистецтвом, зберігаючи по відношенню до нього шанобливу дистанцію, індивіди «занурюють витвір мистецтва у себе» [1].

Отже, можна зазначити, що в епоху інформатизації головним у освітній сфері є вплив на індивіда, формування масових естетичних смаків. Зростання ролі естетичних симулякрів, які нейтралізують смакові відмінності. Зниження критичного настрою аудиторії пов'язується з проблемою іманентності – збіг свідомості із засобами масової комунікації, що забезпечує адаптацію до їх трансформацій. Але слід зазначити, що постмодерністський поворот до публіки, до її смаків – внутрішньо суперечливий процес, що свідчить, з одного боку, про демократизацію життя і зокрема освіти, а з іншого - про ті загрози, які виникають в умовах культурного менеджменту і маркетингу, які нівелюють специфіку естетичного і художнього. Оскільки зараз мова йдеться про трансформації у сфері освіти, то можна зазначити, що відбувається зміщення позиції індивіда. Так, на думку В. Беньяміна «Людство, яке колись у часи Гомера було об'єктом споглядання олімпійських богів, тепер стало таким об'єктом для самого себе» [2., 81].

Нові освітні технології дають можливість навчатися використовуючи сучасні системи телекомунікацій, електронні навчальні матеріали та віртуальні електронні бібліотеки, застосовувати нові методології навчання. “Інтеграція соціальних сил викликана освітніми

процесами, що широко поширилися, окремі елементи яких входять до складу освітньої системи. Саме на цьому рівні значною мірою закладається і формується здатність людей осмислювати свої потреби” [9., 47]. Природно, що це вимагає істотної перебудови усієї інфраструктури освітньої системи. У зв’язку з цим актуалізується проблема використання освітніх ресурсів у контексті глобалізації світового освітнього простору. “В умовах глобалізації світових процесів і формування інформаційного суспільства, освіта набуває значення, яке дозволяє говорити про неї як про “базисний” соціальний феномен” [7., 83]. Тому, слід звернути особливу увагу на те, що естетизація освіти це не ізольований процес. Соціальний інститут освіти функціонує і розвивається не ізольовано, а в тісному взаємозв’язку з іншими суспільними інститутами, найважливішими з яких є держава, сім’я, бізнес і реклама, культурно-просвітницькі установи, засоби масової інформації тощо. Тому внутрішні інституційні критерії успіху в даній сфері не можуть розглядатися як абсолютні. У цивілізованому суспільстві вони повинні порівнюватися, узгоджуватися з більш широкою системою критеріїв і цінностей - політичних, правових, моральних, естетичних тощо. А, отже, в умовах засилля масової культури, «авторитету» Інтернету відбувається блокування рефлексивної здатності суб’єкта, що дає можливість маніпулювати масами за допомогою культових артефактів [1].

А також важливим моментом є те, що як зазначав В. Беньямін, естетизація пов’язана з ідеологічними та політичними функціями сучасного мистецтва.

Отже, враховуючи зміни у суспільному житті та безпосередньо в освіті, можна сказати, що сьогодні тенденція естетизації має амбівалентний характер. З одного боку освіта, як ні яка інша сфера, повинна існувати за законами краси, набуття знань повинно здійснюватися в тому ж числі і через мистецькі форми. А з іншого,

факти художнього життя суспільства стають «механізмами» розвитку соціальних явищ, в тому числі і в освіті.

Таким чином, естетизація освітньої реальності представлена як двосторонній процес, у якому естетичне набуває соціальної форми, а соціальні явища змінюються під впливом самостійного естетичного начала.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беньямин, В. Париж, столица XIX столетия / В. Беньямин / Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. Избранные эссе. – М. : Медиум, 1996. – С. 15–66.
2. Беньямін, В. Вибране. Львів: Літопис, 2002. – 214 с.
3. Бодрийяр, Ж. Прозрачность зла / Ж. Бодрийяр. – М.: Добросвет, 2000 – 258 с.
4. Бурдые П. Рынок символической продукции // Вопросы социологии, 1993, №№ 1, 2.
5. Жижек, Славой. Метастази насолоди. – К.: «Альтернативи», 2000. – 180 с.
6. Мюре, Ф. После истории // Иностранная литература, 2001. - № 4. – С. 224-242.
7. Сохраняева, Т. В. Ценности образования / Т. В. Сохраняева // Социально-гуманитарное знание. – 2002. – № 6. – С. 81–92.
8. Фуко, М. Использование удовольствий: История сексуальности. Т. 2.- Спб.: Алтейя, 2004. – 432 с.
9. Brunold, A. Globales Lernen und Lokale Agenda 21. Aspekte kommunaler Bildungsprozesse in der “Einen Welt” [Global Learning and Local Agenda 21. Aspects of Communal and Educational Processes in “One World”]. Wiesbaden, 2004. – 47 s.

Бойко, О.П. Естетичне та естетизація у освітньому просторі [Текст] / О.П. Бойко // Гуманітарний вісник «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». - Додаток 1 до Вип. 27. - Том VIII (41) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору». – К.: Гнозис, 2012. - С. 26-34.